

КОНЦЕПЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті обґрунтовано необхідність продовження розвитку економічної науки в умовах глобалізації. Автором викладено поетапність наукових досліджень для з'ясування закономірностей прояву і розвитку економічних криз, що виникають в умовах глобалізації.

The article substantiates the need for continued development of economic science in the context of globalization. The author set out a staged scientific research to discover the laws of manifestation and development of economic crises that arise in the context of globalization.

Ключові слова: економічна наука, економічна криза, економічні закономірності, економічні закони, глобалізація.

Актуальність досліджень. Кризові явища нашого часу викликають бажання їх зрозуміти та ідентифікувати. Кризи, що виникають в окремих країнах на окремих ринках в умовах глобалізації, мають можливість швидко поширюватись на інші сфери суспільного життя і трансформуватись у світові економічні кризи. Чи можна бути впевненими, що це явище є тимчасовим, що руйнування є частковими і не загрожують функціонуванню світової економічної системи в цілому? Чи можна передбачати виникнення кризових явищ? Чи можна обмежити негативний вплив світових криз на національні економіки? Відповідь є однозначною, - необхідно провести глибокі і фундаментальні дослідження наукової сутності світових економічних криз та визначити особливості їх протікання в умовах всепоглинаючої глобалізації.

Глобалізація в економічній сфері – це результат розвитку світової економіки в умовах якої економічні зв'язки набули нових якостей. Виходячи з цього, глобальна економіка є принципово новим явищем, яке не мало аналогів в економічній історії. Світова економіка стала взаємозалежною, а економічні інтереси її учасників часто не співпадають. Одні прагнуть стабільності в економічній і політичній сферах, інші хаосу, який надає можливості заробляти спекулятивні доходи і, за рахунок контрагентів світового ринку збагачуватись. В умовах глобалізації перспективи економічного розвитку є невизначеними і суперечливими, тому необхідний поглиблений науковий аналіз і системне осмислення сучасних економічних реалій.

Аналіз останніх наукових праць в яких започатковано розгляд тематики дослідження. Дослідженням кризових явищ за часів розвитку і поширення глобалізаційних процесів присвячено багато праць зарубіжних і вітчизняних вчених. Такі вчені як Дж. Сорос, П. Кругман [1], А. Анікін[2] досліджували особливості прояву кризових явищ в окремих країнах, при цьому причини їх виникнення, на їх погляд, визначались не розвинутою ринковою інфраструктурою, політичною нестабільністю та залежністю економік від великої кількості зовнішніх чинників. На нашу думку, залежність окремих економік від світових змін збільшується в умовах глобалізації, і як наслідок збільшується вірогідність виникнення економічних криз.

Тому метою нашого дослідження є виявлення особливостей прояву і протікання світових економічних криз в умовах глобалізації.

Основний зміст дослідження. Глобалізація зумовила глибокі трансформації світової економіки та процесів які її визначають, існуючі економічні теорії втратили свою дієвість і вимагають перегляду і перебудов.

Глобалізаційні умови розвитку вимагають від економічної науки визначення дієвих інструментів управління і здійснення господарської діяльності, для цього необхідно з'ясувати нові закономірності світової економіки, дослідити сутність та характеристики явищ, які виникають у сучасних умовах.

Сучасні кризові явища у світовій економіці поставили під сумнів результативність економічної науки, оскільки економічні реформи в окремих країнах та в світовій економіці часто здійснюються під впливом таких факторів, як політика і приватні економічні інтереси окремих країн та суб'єктів світової економіки. Суб'єктивний характер регулювання світової економіки поставив під загрозу її функціонування як економічної системи. На даному етапі розвитку світової економіки необхідно виробити дієві механізми управління економічними відносинами, які б ґрунтувалися на об'єктивних засадах економічної науки. Економічна наука повинна розв'язати ще одну важливу проблему – знайти шляхи, способи, методи узгодження протилежних економічних інтересів окремих країн, регіонів і світової спільноти в цілому.

На наш погляд, велике значення у теоретичних дослідженнях економічних явищ відіграють економічні закони, які виникають у зв'язку з появою визначених економічних умов і втрачають свою дію зі зникненням цих умов; таким чином, на відміну від законів природи вони мають історичний характер. Сучасні умови розвитку такі як глобалізація та інтеграція надають нових властивостей і характеристик світовій економіці, які на даному етапі не враховані в жодному економічному законі.

Пізнання економічних законів дає змогу пояснити постійні, найбільш істотні і стійкі причинно-наслідкові зв'язки в економіці. Виявлення економічних законів, пояснення механізму дії та обґрунтування

шляхів їхнього використання в практичній діяльності, складають головну задачу теорії економічної науки.

На ранніх етапах розвитку суспільства й економіки економічні закони реалізувалися через стихійну діяльність людей, згодом їх дія доповнюється механізмом державного і міждержавного регулювання економіки. Глобалізаційні та інтеграційні процеси світової економіки на даному етапі протікають стихійно, хоча суспільство і визнало ці явища, але чітких механізмів їх регулювання не розроблено.

Економічні закони мають такі характеристики:

- проявляються через свідому діяльність людей і безпосередньо зачіпають економічні інтереси класів, соціальних груп, окремих осіб;
- недовговічні і більш мінливі;
- формою дії та вираження, оскільки вони виступають узагальненням багатозначних або статистичних причинно-наслідкових зв'язків [3].

Статистичний характер економічних законів зумовлений тим, що кожне економічне явище може по-різному розвиватися залежно від того, яка із означених вище категорій візьме верх. У зв'язку з цим, в реальному житті економічні закони діють, як правило, у вигляді законів-тенденцій. Ця риса найбільш повно проявляється тоді, коли розглядається кількісна сторона економічного закону.

Існують три основні групи економічних законів:

- всезагальні економічні закони – це такі, які діють в усіх суспільно-економічних формаціях. До них відносяться: закон відповідності виробничих відносин рівню і характеру продуктивних сил, закон зростання продуктивності праці, закон планомірного розвитку, закон економії часу тощо;

- загальні економічні закони – це ті, які діють в кількох суспільно-економічних формаціях.

Наприклад: закон вартості, закон грошового обігу тощо;

- специфічні економічні закони – це такі, які діють протягом однієї суспільно-економічної формації або на окремій її стадії чи фазі. До таких законів відносяться «закон продажу робочої» сили при капіталізмі, «закон розподілу за працею» при соціалізмі.

Економічні закони діють не ізольовано, а утворюють певні системи економічних законів [2]. Щоб безпомилково пізнати економічні процеси та явища, необхідно знати всю сукупність суперечностей і тенденцій, характерних для певної системи економічних законів.

Системи економічних законів можна розглядати як з точки зору координаційних зв'язків (по горизонталі), так і з точки зору субординаційних зв'язків (по вертикалі). Координаційними зв'язками системи економічних законів охоплені на рівні всього світового господарства, господарства окремих регіонів та країн, галузей народного господарства тощо. Субординаційними відносинами зв'язана система економічних законів суспільно-економічної формації. Головну роль в цій системі відіграє, як вже зазначалось, основний економічний закон, а інші закони підпорядковані йому.

Механізм дії економічних законів розкривається в процесі їх пізнання, тобто в ході з'ясування їх змісту. Доки суспільство не розпізнало суть тих чи інших економічних законів, воно не знає механізму їх дії.

Зміст економічних законів відображає виробничі відносини суспільства, а вони проявляються, передусім, у вигляді економічних інтересів. Виходячи з цього, без з'ясування економічних інтересів суб'єктів виробничих відносин, не можливо пізнати зміст і механізм дії їх законів.

Економічні інтереси, як і економічні закони, об'єктивні і визначаються тим місцем, яке посідає людина, соціальна група або клас у системі суспільних відносин. Інтереси можуть бути усвідомлені і не усвідомлені людьми, усвідомлені повністю або частково, усвідомлені правильно або неправильно. Усвідомлений економічний інтерес завжди виступає у вигляді мети – ідеального спонукального мотиву діяльності людей. Розрізняють три групи економічних інтересів: особисті, колективні, суспільні. Між ними існують і єдність, і суперечність.

Зрозуміло, що одного лише пізнання механізму дії економічних законів недостатньо для того, щоб мати певну користь від нього. Ще треба вміти застосовувати економічні закони в своїх інтересах, зокрема шляхом створення відповідних умов для повнішої реалізації одних законів та обмеження дії інших. Застосування економічних законів може бути емпіричним і свідомим. Емпіричне використання економічних законів має місце тоді, коли люди несвідомо пристосовуються до дії тих чи інших законів, враховують їх у своїй діяльності, навіть не знаючи нічого про них з точки зору особливих історичних суспільних відносин. Свідоме використання економічних законів означає, що люди на основі глибокого пізнання законів та закономірностей економічного розвитку свідомо застосовують їх у своїй діяльності, науково передбачають наслідки такої діяльності і свідомо й активно створюють необхідні умови для отримання передбачених наслідків.

Механізм дії є процесом об'єктивним, незалежним від волі та свідомості людей. В той час як механізм використання економічних законів несе на собі відбитки суб'єктивного, оскільки залежить від економічної грамотності та організаторських здібностей тих, хто, пізнавши механізм дії економічних законів, взявся за їх використання на практиці.

Близьким до поняття "економічний закон" є поняття "економічна закономірність". Під економічною закономірністю розуміють постійну, стійку причинно-наслідкову повторюваність і послідовність в

економічних процесах та явищах. Хоча економічні закони і економічні закономірності відображають об'єктивно існуючі зв'язки між явищами, їх причинами та наслідками, проте поняття "закон" і "закономірність" не тотожні. Між ними існують певні відмінності. По-перше, економічні закони відображають більш стійкі і більш загальні зв'язки, в той час як економічні закономірності відображають послідовність в явищах, яка проявляється в певному місці та в певний час і зумовлена, як правило, не однією, а низкою причин, що склалися під впливом кількох економічних законів. Причому зв'язки, що їх відображають економічні закономірності, менш стійкі і правильні лише для конкретних умов розвитку того чи іншого явища. Скажімо, закон підвищення продуктивності праці діє в усіх суспільно-економічних формаціях і відображає певний зв'язок між затратами праці та обсягом виробленої продукції. Як економічна закономірність зростання продуктивності праці може проявитися в якійсь окремій країні в певний проміжок часу внаслідок впливу низки причин. Проте в разі зникнення відповідних причин (умов), продуктивність праці перестане зростати або навіть знизиться.

По-друге, економічні закони завжди вписуються в сувору, стійку систему законів економічної дійсності. Натомість економічні закономірності входять у системи, які змінюються під впливом низки зовнішніх чинників, тобто закономірності менш постійні, більш мінливі.

По-третє, економічний закон більш об'ємний, багатший у порівнянні з економічною закономірністю, оскільки стосується великої сукупності економічних явищ. Проте економічна закономірність багатша конкретним змістом, оскільки відображає не тільки ті зв'язки, що відносяться до одного чи кількох законів, а й певні риси явищ, породжені випадковими для даного зв'язку причинами. В нашому прикладі із продуктивністю праці це можуть бути випадкові чинники, які тривалий час визначатимуть ті чи інші її зміни (продуктивності праці).

Нарешті, по-четверте, економічний закон може бути відкритий в ході теоретичного аналізу і вже після цього підтверджений (або відкинтий) практикою. Натомість економічну закономірність можна виявити лише в результаті узагальнення наявних фактів.

Економічні закономірності, як і економічні закони, поділяють на статистичні і динамічні. Статистичні економічні закономірності узагальнюють багатозначні зв'язки, ті, що переважають в економічній дійсності. Натомість динамічні економічні закономірності узагальнюють однозначні економічні зв'язки. Закономірності проявляються в таких своїх різновидах:

- закономірності розвитку (динаміка явищ);
- закономірності структурних зрушень;
- закономірності розподілу елементів сукупності (розподіл населення за віком, за статтю);
- закономірності співзалежності (зв'язку між явищами).

Для розуміння економічних законів необхідно визначити економічні закономірності, які лежать в їх основі, крім того економічну закономірність можна сприймати як форму прояву дії одного або кількох економічних законів.

Для розуміння економічних процесів і явищ необхідні економічні категорії, тобто економічні поняття, які в сукупності з економічними законами і закономірностями дають цілісну уяву про економічну дійсність. Економічні категорії відображають конкретні емпіричні явища, властивості, які виокремлюють їх з-поміж інших. Явища та процеси стають економічними категоріями тільки після того, як вони теоретично осмислені. Алгоритм дослідження економічної сутності криз і виявлення закономірностей їх протікання ми схематично відобразили на рис. 1.

Основним завдання методології є підбір з-поміж існуючих принципів, методів, способів, засобів пізнання, які дають можливість найповніше і найглибше розкрити сутність досліджуваних економічних процесів та явищ. Методологія забезпечує перехід від емпіричного до теоретичного пізнання явищ. При пізнанні соціально-економічних процесів та явищ застосовуються такі принципи, як: матеріалізму, єдності теорії і практики, визначеності, конкретності, пізнаваності, причинності, розвитку, об'єктивності, системного підходу тощо. Крім того методологія передбачає застосування методу матеріалістичної діалектики, сходження від абстрактного до конкретного.

В умовах розвитку світової кризи та її поширення виявились неідеальними і малоефективними міжнародні механізми і інститути призначені регулювати світову економіку та окремі її сфери. Існуючі міжнародні організації виявились неспроможними зупинити поширення криз, а лише змогли боротись з наслідками її впливу в окремих країнах.

Так, Міжнародний валютний фонд і Світовий банк надавали кредити для підтримки банківських систем в окремих державах. Очевидно, що існуюча система регулювання світової економіки вичерпала себе і необхідно створити нові колективні світові організації по регулюванню світової економіки, які б відповідали викликам глобалізації і забезпечували стійкий розвиток світової економіки враховуючи інтереси всіх учасників.

Діяльність нових світових регуляторних органів, заснованих на колективних засадах, повинна ґрунтуватись на загальних і прийнятних для всіх правилах і принципах міжнародної діяльності. Результатом їх діяльності має стати високий рівень адаптації національних економік до циклічних коливань ринкової кон'юнктури з врахування особливостей національного розвитку.

Рис. 1. Алгоритм дослідження економічної сутності криз і виявлення закономірностей їх протікання

Висновки і перспективи подальших досліджень. Досліджуючи закономірності світових економічних криз, перед економічною наукою стоїть завдання створити нову концепцію економічного розвитку, яка б запобігала кризовим явищам, давала змогу виводити економіки країн з кризи, забезпечувала їх прискорений розвиток.

Література

1. П. Кругман. Возвращение великой депрессии? / П. Кругман; пер. с англ. В. Егорова / М. : Эксмо, 2009. – 336 с.
2. Аникин А.В. Юность науки. Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса. – 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Политиздат, 1975. — С. 384.
3. Богданов А. А. Тектология: Всеобщая организационная наука. В 2-х книгах / А. А. Богданов. — М. : «Экономика», 1989.

Надійшла 02.10.2010

УДК 338.512

Т. В. НАЗАРЧУК
Хмельницький національний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МАТРИЧНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗПОДІЛУ НЕПРЯМИХ ВИТРАТ ЗА КРИТЕРІЄМ ЕКВІВАЛЕНТНОГО ОПЕРАЦІЙНОГО ПОТОКУ

У статті розглянуто практичні аспекти реалізації методичного підходу до розподілу непрямих витрат за критерієм еквівалентного операційного потоку, який дозволяє практично оцінити об'єктивність формування, доцільність виникнення витрат та визначити резерви їх зниження за суб'єктами управління: підрозділами, видами продукції, виконавцям тощо.

The article deals with the practical aspects of methodological approach to the allocation of indirect costs for the operational criteria of equivalent flow, which allows practically to evaluate the objectivity of the formation, relevance and cost to determine the reserves to reduce them under control subjects: divisions, products, performers and more.

Ключові слова: витрати, управління, операційний потік, модель розподілу.

Актуальність і постановка проблеми. Витрати традиційно є одним із найважливіших об'єктів управління. При цьому слід відмітити, що сьогодні на підприємствах управління витратами проводиться здебільшого епізодично і фрагментарно, а не системно. Але ринкові умови господарювання вимагають